

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

SCHAKELN VAN HBO-BACHELOR NAAR UNIVERSITAIRE MASTER

ONDERZOEK NAAR DE UITVOERINGSPRAKTIJK VAN
DOORSTROOM- EN SCHAKELTRAJECTEN IN HET HOGER
ONDERWIJS

Mei 2015

Voorwoord

Laatbloeiërs, kalme klimmers, studenten die op hun twintigste ineens weten wat ze werkelijk willen: niet iedereen lukt het om heel vroeg de juiste afslag te vinden. Daarom moeten leerlingen en studenten op veel momenten in hun schoolloopbaan de gelegenheid krijgen om alsnog het voor hen hoogst haalbare te bereiken. Zo nodig met stapelen, doorstromen, opstromen. Dat geldt zeker ook voor hbo en wo: als inspectie hechten wij grote waarde aan een brede toegankelijkheid van het hoger onderwijs.

Zo zijn er jaarlijks enkele duizenden studenten die een bachelorgraad in het hbo hebben gehaald en die willen doorstromen naar een mastergraad in het wetenschappelijk onderwijs. De wet vraagt de universiteit en hogescholen zich actief op te stellen om zulke doorstroom mogelijk te maken. In dit onderzoek hebben we nu gekeken naar de huidige praktijk. We constateren daarbij met genoegen dat opleidingen deze wettelijke opgave inderdaad voldoende naleven en dat zij concrete stappen ondernemen om in onderlinge samenwerking de overgang van hbo naar wo te regelen.

Daarbij zien we een grote variatie aan schakeltrajecten voor studenten met niet-aansluitende hbo-bacheloropleidingen. Ook dat is positief. Sterker nog: de aanwezigheid van zo'n veelzijdig aanbod van schakelprogramma's vinden wij essentieel. Verschillende modaliteiten in schakelprogramma's vergroten namelijk de keuzemogelijkheden van studenten en daarmee de kans om de leerweg te kiezen die het best bij hen past. Juist omdat het maatwerk moet zijn, zijn er meer oplossingen denkbaar dan bijvoorbeeld de standaard inbedding van een schakelprogramma in een bachelorprogramma. En om diezelfde reden moet de overheid niet ingrijpen op de vormgeving van schakelprogramma's. Laat instellingen eigen keuzes maken voor een bepaalde aanpak die ruimte biedt voor diversiteit en maatwerk.

Intussen doe ik graag aan de onderwijsinstellingen de oproep om vooral te blijven investeren in die schakelprogramma's. En om daarbij vooral te profiteren van elkaars ideeën en ervaringen. Daartoe zou de onderlinge kennisuitwisseling tussen instellingen verder moeten worden gestimuleerd. Zo'n horizontale dialoog ligt natuurlijk allereerst op het pad van de koepelorganisaties Vereniging Hogescholen (VH) en de Vereniging van Universiteiten (VSNU). Maar als inspectie willen wij dat desgewenst met plezier ondersteunen, bijvoorbeeld door een landelijke conferentie te organiseren.

Monique Vogelzang
Inspecteur-Generaal van het Onderwijs

INHOUD

Voorwoord 3
Samenvatting 7

1 Inleiding 9

- 1.1 Beleidsachtergrond 10
- 1.2 Doel en vraagstelling onderzoek 11
- 1.3 Leeswijzer 11

2 Opzet van het onderzoek 12

- 2.1 Digitale enquête 12
- 2.2 Praktijkstudie 13

3 Bevindingen 14

- 3.1 Vormen van schakelprogramma's 14
  - 3.1.1 In welke mate komen schakelprogramma's voor in het hbo en wo? 14
  - 3.1.2 Hoe ziet de organisatie en inrichting van schakelprogramma's eruit? 17
  - 3.1.3 Welke tarieven worden in rekening gebracht voor de universitaire schakelprogramma's? 19
- 3.2 Schakelprogramma's ingebed in de hbo-bachelor 20
  - 3.2.1 In welke mate komen schakelprogramma's voor die zijn ingebed in de hbo-bacheloropleiding? 20
  - 3.2.2 Wat zijn voorbeelden van goede praktijken als het gaat om schakelprogramma's die zijn ingebed in de hbo-bacheloropleiding? 21
- 3.3 Schakelprogramma's in de toekomst 25
  - 3.3.1 Welke verwachtingen hebben instellingen ten aanzien van schakelprogramma's als gevolg van de wetswijziging Kwaliteit in Verscheidenheid? 25

4 Conclusies en aanbevelingen 30

- 4.1 Conclusies 30
- 4.2 Aanbevelingen 32

BIJLAGE Motie Schouten 34

Samenvatting

Aanleiding voor het onderzoek

De Inspectie van het Onderwijs (hierna: de inspectie) heeft een onderzoek uitgevoerd naar de uitvoeringspraktijk van schakelende programma's in het hoger onderwijs. In het onderzoek lag de focus op de doorstroom van de hbo-bachelor naar de wo-master. Aanleiding was de motie Schouten die op 25 april 2013 werd aangenomen tijdens de behandeling van het wetsvoorstel *Kwaliteit in Verscheidenheid*.

Overeenkomstig deze motie heeft de inspectie onderzoek verricht naar de mate waarin schakelprogramma's voorkomen (al dan niet ingebed in de hbo-bacheloropleiding) en wat op dit gebied goede praktijken zijn. Daarnaast heeft de inspectie gekeken naar de tariefstelling en inrichting van schakelprogramma's. Ook vroeg de inspectie instellingen naar hun verwachtingen ten aanzien van de toegankelijkheid van masterprogramma's voor hbo-bachelorstudenten als gevolg van de wetwijziging *Kwaliteit in Verscheidenheid*. Deze wet is per september 2013 in werking getreden.¹

Uitvoering van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden zijn verschillende activiteiten uitgevoerd. Bij de start van het onderzoek analyseerde de inspectie door middel van een bureaustudie de beschikbare informatie van een selectie van instellingen over de verschillende doorstroom- en schakeltrajecten. Daarnaast heeft de inspectie een digitale vragenlijst uitgezet onder alle bekostigde instellingen voor hoger onderwijs, gericht op de doorstroom van de hbo-bachelor naar de wo-master. Aanvullend heeft de inspectie een praktijkstudie uitgevoerd bij twaalf verschillende opleidingen van zes instellingen.

Conclusies

- Er is sprake van een veelzijdige praktijk aan deficiëntievoorzieningen en instapmogelijkheden voor hbo-studenten van wie kan worden verwacht dat ze binnen redelijke termijn kunnen voldoen aan de toelatingseisen van de wo-masteropleiding.
- De ontwikkeling van de in de hbo-bachelor ingedaalde 'academische route' begint op gang te komen en kan worden beschouwd als een goed praktijkvoorbeeld.
- Variatie in aanbod van schakelprogramma's blijft essentieel en vergroot de keuzemogelijkheden van studenten. Studenten moeten hun talenten maximaal kunnen ontwikkelen, via de route in het onderwijs die hen het beste past.
- De gewijzigde tariefstelling is niet kostendekkend voor veel schakelprogramma's maar universiteiten houden zich aan de wettelijke richtlijn.

---

¹ Enkele onderdelen zullen later in werking treden vanwege de benodigde tijd om tot uitvoering te komen dan wel om recht te doen aan gerechtvaardigde verwachtingen van (aanstaande) studenten.

Aanbevelingen

De inspectie komt tot de volgende aanbevelingen voor respectievelijk de minister en de koepelorganisaties VH en VSNU:

- Laat instellingen eigen keuzes maken voor een bepaalde aanpak die ruimte biedt voor diversiteit en maatwerk. Als gevolg van de verscheidenheid in deficiënties bij hbo-bachelors alsmede het ontwikkelingsniveau van deze studenten, zijn ook de schakelende programma's verschillend vormgegeven. Omdat het veelal maatwerk is, ziet de inspectie het niet als de taak van de overheid om in te grijpen op de vormgeving van deze schakelende programma's.
- Breng een dialoog tot stand binnen het hoger onderwijs over de vormgeving van schakelende programma's. Uit het onderzoek blijkt dat er binnen de sector weinig tot geen landelijk overleg is over schakelende programma's, terwijl vrijwel de hele sector in meer of mindere mate met deze programma's te maken heeft. De koepelorganisaties VH en VSNU zouden hierin het voortouw kunnen nemen. Zij kunnen behulpzaam zijn bij het uitwisselen van ervaringen en de instellingen ertoe aanzetten van elkaar te leren.

1 Inleiding

Schakelende programma's zijn gericht op de wettelijke opdracht van ho-instellingen om deficiënties in de vooropleiding van studenten (waaronder hbo-bachelorstudenten) weg te werken, om deze studenten toegang te kunnen verlenen tot masteropleidingen in met name het wetenschappelijk onderwijs. Schakelprogramma's zijn dus vooral gericht op de doorstroom van hbo-bachelorstudenten.

Het begrip schakelprogramma is niet als zodanig in de wet benoemd. Het is een uitwerking van de opdracht om studenten die (als gevolg van deficiënties in de vooropleiding) niet direct toegang hebben tot een bepaalde master, de nodige kennis bij te brengen zodat zij in staat zijn de master te volgen. Deze wettelijke opdracht is vormgegeven in de artikelen 7.30e en 7.57i van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW). De rijksoverheid vindt het van belang dat schakelprogramma's bestaan, omdat daarmee een goede doorstroom mogelijk is. Bij deze schakelprogramma's gaat het niet om een civiel effect (diploma), maar om het faciliteren van de doorstroom. Het programma is er zowel voor hbo-studenten die nog een wo-master willen volgen als voor wo-bachelorstudenten die besluiten een andere kant op te gaan met hun studie. In dit onderzoek lag de focus op de doorstroom van de hbo-bachelor naar de wo-master.

In de WHW artikel 7.30e staat aangegeven dat ho-instellingen een gediplomeerde hbo-bachelor de mogelijkheid moeten bieden deficiënties weg te werken als:

- in de vooropleiding van degene die tot een masteropleiding verzoekt te worden toegelaten, een aantal vakken of programmaonderdelen ontbreken die nodig zijn om de masteropleiding met succes te kunnen doorlopen, en hij daardoor niet voldoet aan de toelatingseisen, en indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat hij daaraan binnen een redelijke termijn alsnog kan voldoen.

In de WHW artikel 7.57i staat omschreven wat er wordt verstaan onder het wegwerken van deficiënties: ... *() de wijze waarop aan degene die met goed gevolg het afsluitend examen, verbonden aan een verwante bacheloropleiding in het hoger beroepsonderwijs heeft afgelegd, door het instellingsbestuur ondersteuning wordt geboden ter bevordering van een goede doorstroming naar een verwante masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs.*

1.1 Beleidsachtergrond

Wet Kwaliteit in Verscheidenheid

In de zomer van 2013 is de wet *Kwaliteit in Verscheidenheid* (KiV) door de Tweede en Eerste Kamer aangenomen; per september 2013 is de wet voor een deel in werking getreden.

Deze wet beoogt de kwaliteit en verscheidenheid van het hoger onderwijs te vergroten en het hoger onderwijs meer toekomstbestendig te maken. De wet voorziet in een aantal financiële maatregelen en geeft onder andere richtlijnen met betrekking tot het collegegeld dat gevraagd kan worden aan schakelstudenten vanuit een hbo-opleiding. De instellingen ontvangen voor schakelprogramma's geen bekostiging maar mogen wel een vergoeding vragen. Tot de zomer van 2013 stond het universiteiten vrij zelf de tarieven voor schakelprogramma's vast te stellen die zij aan studenten doorberekenden. De tarieven verschilden erg van elkaar waardoor het heel onoverzichtelijk werd. Bovendien constateerde de minister dat de tarieven de afgelopen jaren sterk toenamen. Zij vond dit een onwenselijke ontwikkeling die belemmerend werkte voor de toegankelijkheid van de schakelprogramma's en daarmee de overstap van hbo naar wo.

Met ingang van studiejaar 2013/2014 zijn universiteiten van overheidswege beperkt in de tariefstelling voor schakelprogramma's. Dit is vastgelegd in de wet *Kwaliteit in Verscheidenheid*. Vanaf studiejaar 2013/2014 moeten de tarieven voor schakelprogramma's gebaseerd zijn op de hoeveelheid studiepunten die studenten moeten halen om een schakelprogramma af te ronden. Ook zijn de tarieven gerelateerd aan het wettelijk collegegeld. De Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) schrijft voor dat (zie artikel 7.57i):

- voor trajecten van 30 studiepunten of minder aan studenten een vergoeding kan worden gevraagd ter hoogte van maximaal een proportioneel deel van het wettelijk collegegeld;
- voor trajecten van meer dan 30 maar niet meer dan 60 studiepunten geldt voor het deel tot en met 30 studiepunten maximaal een proportioneel deel van het wettelijk collegegeld en kan voor het deel boven de 30 punten een vergoeding worden gevraagd van maximaal een proportioneel deel van tweemaal het wettelijk collegegeld;
- voor trajecten van meer dan 60 studiepunten bepaalt het instellingsbestuur de hoogte van de vergoeding voor het deel dat boven de 60 studiepunten uitkomt.

Bij de behandeling van het wetsvoorstel heeft de minister aangegeven dat de omvang van schakelende programma's beperkt moet blijven (voor programma's tegen wettelijk tarief is nu een grens van 30 EC opgenomen). Ook vindt de minister het wenselijk dat deze programma's zoveel mogelijk gedurende de bacheloropleiding worden gevolgd, omdat er dan geen financiële gevolgen zijn voor de student. Overigens acht de minister het reëel dat de instellingen voor langere programma's ook een hogere vergoeding vragen, mede gezien het feit dat zij hiervoor geen bekostiging ontvangen en de student zelf een verantwoordelijkheid heeft voor het kiezen van goed aansluitend onderwijs.

De wetswijziging *Kwaliteit in Verscheidenheid* heeft ertoe geleid dat universiteiten zich moeten bezinnen op de vraag of en zo ja onder welke condities zij schakelende programma's aanbieden. Een risico van de wettelijke richtlijn voor de tarieven voor schakelprogramma's is dat de programma's niet kostendekkend kunnen worden gegeven. Een ander risico is dat universiteiten hun schakelprogramma's versoberen

of zich genoodzaakt zien om helemaal te stoppen met schakelprogramma's en dat zodoende de toegankelijkheid van het hoger onderwijs in het geding komt.

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel *Kwaliteit in Verscheidenheid* is de motie Schouten aangenomen (Tweede Kamer 2012-2013, 33519, nr. 48). In deze motie wordt de regering verzocht te onderzoeken in welke mate schakelprogramma's ingebed in de bacheloropleiding voorkomen en wat op dit gebied de goede praktijken zijn. Overeenkomstig deze motie heeft de Inspectie van het Onderwijs (hierna: de inspectie) onderzoek verricht naar de integratie van schakelprogramma's in de curricula van hbo-instellingen en gekeken naar 'good practices'. Daarnaast heeft de inspectie de tariefstelling en inrichting van schakelprogramma's onderzocht, evenals de verwachtingen van instellingen ten aanzien van de toegankelijkheid van schakelprogramma's als gevolg van de wetwijziging *Kwaliteit in Verscheidenheid*.

1.2 Doel en vraagstelling onderzoek

Met dit onderzoek wil de inspectie inzicht geven in de wijze waarop ondersteuning wordt geboden bij de overstap van een hbo-bachelor naar een wo-master. In de vraagstelling en uitwerking van de onderzoeksopzet is zoveel mogelijk aangesloten bij de motie Schouten. Deze overweging heeft geleid tot de volgende onderzoeksvragen:

1. In welke mate komen schakelprogramma's voor?
2. In welke mate komen schakelprogramma's voor die zijn ingebed in de hbo-bacheloropleiding?
3. Wat zijn op dit gebied goede praktijken?

Deze drie hoofdvragen zijn aangevuld met de volgende onderzoeksvragen:

4. Welke tarieven worden in rekening gebracht voor de schakelprogramma's?
5. Hoe ziet de organisatie en inrichting van schakelprogramma's eruit?
6. Welke verwachtingen hebben instellingen ten aanzien van (aanbod, organisatie, financiering van) schakelprogramma's als gevolg van de wetwijziging *Kwaliteit in Verscheidenheid*?

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft hoe het onderzoek is uitgevoerd. Daarbij wordt onder meer ingegaan op de opzet van het onderzoek en de onderzoeksvragen. In hoofdstuk 3 komen de bevindingen aan bod en worden de onderzoeksvragen beantwoord. Het rapport wordt in hoofdstuk 4 afgesloten met conclusies en aanbevelingen.

2 Opzet van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn verschillende activiteiten uitgevoerd. Bij de start van het onderzoek heeft de Inspectie van het Onderwijs (hierna: de inspectie) door middel van een bureaustudie de beschikbare informatie van een selectie van instellingen over de verschillende doorstroom- en schakeltrajecten geanalyseerd. Ter beantwoording van de onderzoeksvragen 1, 2, 4, 5 en 6 is onder alle bekostigde instellingen voor hoger onderwijs een digitale vragenlijst uitgezet gericht op de doorstroom van de hbo-bachelor naar de wo-master. Aanvullend heeft de inspectie een praktijkstudie uitgevoerd bij twaalf verschillende opleidingen van zes instellingen. Deze richtte zich met name op onderzoeksvraag 3 (waarbij ook de onderzoeksvragen 5 en 6 werden meegenomen): de wijze waarop ondersteuning wordt geboden bij de overstap van de hbo-bachelor naar een wo-master en wat op dit gebied de goede praktijken zijn.

2.1 Digitale enquête

In de WHW wordt een schakelprogramma niet expliciet gedefinieerd. Deze programma's worden dan ook niet in de openbare registers van deelname aan het hoger onderwijs geregistreerd. Het was voor de inspectie daarom noodzakelijk om in een enquête het aanbod en de aantallen schakelprogramma's te inventariseren. De inspectie heeft in haar onderzoek niet de betrouwbaarheid en de juistheid van de opgaven van onderwijsinstellingen onderzocht. Om een beeld te krijgen over deze programma's vindt de inspectie dat ook niet noodzakelijk.

Het doel van de digitale enquête was een landelijk beeld te verkrijgen van het aanbod en de aard van schakelprogramma's in het bekostigd hoger onderwijs. De vragenlijst bestond uit een versie voor de hogescholen en een voor de universiteiten. De vragenlijst voor het bekostigde hbo inventariseerde het volgende:

- aanbod van schakelprogramma's/doorstroomminoren
- aantallen schakelprogramma's/doorstroomminoren
- samenwerking met wo-instellingen
- verwachtingen over de toekomst van schakelprogramma's

De vragenlijst voor het wo bestond uit de volgende onderdelen:

- aanbod van schakelprogramma's
- aantallen schakelprogramma's en inschrijvingen
- tarieven van schakelprogramma's²
- samenwerking met hbo-instellingen
- verwachtingen over de toekomst van schakelprogramma's

Respons en representativiteit

Alle bekostigde hogescholen en universiteiten hebben een uitnodiging ontvangen om de digitale vragenlijst in te vullen. Het betrof 37 hogescholen en achttien universiteiten. Alle vragenlijsten zijn ingevuld (soms in beperkte mate aangezien niet alle instellingen schakelprogramma's verzorgen), daarmee is de respons 100 procent voor zowel hbo als wo.

Aangezien alle instellingen de vragenlijst hebben ingevuld is de responsgroep representatief voor de bekostigde hbo- en wo-instellingen in Nederland.

---

²

Als het schakelprogramma binnen de hbo-bachelor opleiding gevolgd kan worden, zijn er voor de student geen extra kosten aan verbonden. Daarom maakte dit geen onderdeel uit van de vragenlijst voor de hbo-instellingen.

2.2 Praktijkstudie

In aanvulling op de digitale vragenlijst heeft de inspectie een praktijkstudie uitgevoerd bij zes instellingen. Deze praktijkstudie had een verkennend karakter en diende vooral om werkzame en succesvolle factoren van goede praktijken te achterhalen bij het inrichten en uitvoeren van schakelende programma's. Tegelijkertijd wilde de inspectie kleur geven aan de resultaten van het vragenlijstonderzoek door nader in te zoomen op de achtergrond en verklaringen van keuzes die op instellings- en opleidingsniveau zijn gemaakt.

Selectie van instellingen

De inspectie heeft voor de praktijkstudie drie hogescholen en drie universiteiten geselecteerd. Bij de keuze voor de instellingen is rekening gehouden met de mate waarin er sprake is van een samenwerkingsverband rond schakelende trajecten. Bij de keuze is tevens rekening gehouden met de verschillende sectoren van het Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan (HOOP) en regionale spreiding. De praktijkstudie heeft niet tot doel een algeheel representatief beeld te geven. Wel beoogt de selectie van de instellingen inzicht te geven in voorbeelden van goede praktijken die andere instellingen kunnen inspireren bij de vormgeving van schakeltrajecten.

Voorafgaand aan de instellingsbezoeken is een studie gemaakt van de beschikbare en relevante beleidsdocumenten op instellings- en opleidingsniveau op het gebied van schakeltrajecten. Daarnaast zijn de onderwijs- en examenregelingen (OER's) en het voorlichtingsmateriaal van de bezochte opleidingen bestudeerd. Een deel van deze informatie was op internet te vinden; aanvullende informatie is bij instellingen opgevraagd. De inspectie selecteerde ten behoeve van het instellingsbezoek zelf een opleiding als mogelijke 'good practice'; de instelling is vervolgens gevraagd hier een tweede opleiding aan toe te voegen. Tijdens de instellingsbezoeken heeft de inspectie gesproken met verschillende actoren die betrokken zijn bij de schakelprogramma's op zowel centraal niveau als op opleidingsniveau. Op centraal niveau sprak de inspectie veelal met beleidsmedewerkers. Op opleidingsniveau sprak de inspectie met opleidingsdirecteuren, docenten, leden van de examencommissies en studenten. In totaal is gesproken met 21 studenten, tien docenten en dertig (management)vertegenwoordigers van de opleidingen.

3 Bevindingen

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen aan de hand van de onderzoeksvragen, waarbij de onderstaande volgorde wordt aanhouden:

1. *Vormen van schakelprogramma's:*
  - In welke mate komen schakelprogramma's voor?
  - Hoe ziet de organisatie en inrichting van schakelprogramma's eruit?
  - Welke tarieven worden in rekening gebracht voor de universitaire schakelprogramma's?
2. *Schakelprogramma's ingebed in de hbo-bachelor:*
  - In welke mate komen schakelprogramma's voor die zijn ingebed in de hbo-bacheloropleiding?
  - Wat zijn op dit gebied goede praktijken?
3. *Schakelprogramma's in de toekomst:*
  - Welke verwachtingen hebben instellingen ten aanzien van (aanbod, organisatie, financiering van) schakelprogramma's als gevolg van de wetswijziging *Kwaliteit in Verscheidenheid*?

De onderzoeksvragen worden beantwoord op basis van de uitkomsten uit de vragenlijst en waar mogelijk aangevuld met bevindingen uit de praktijkstudie. Bij deze bevindingen wordt ook ingegaan op de vraag in welke mate schakelprogramma's voorkomen. Zoals aangegeven in paragraaf 2.1 zijn deze gegevens niet af te leiden uit openbare bronnen.

3.1 Vormen van schakelprogramma's

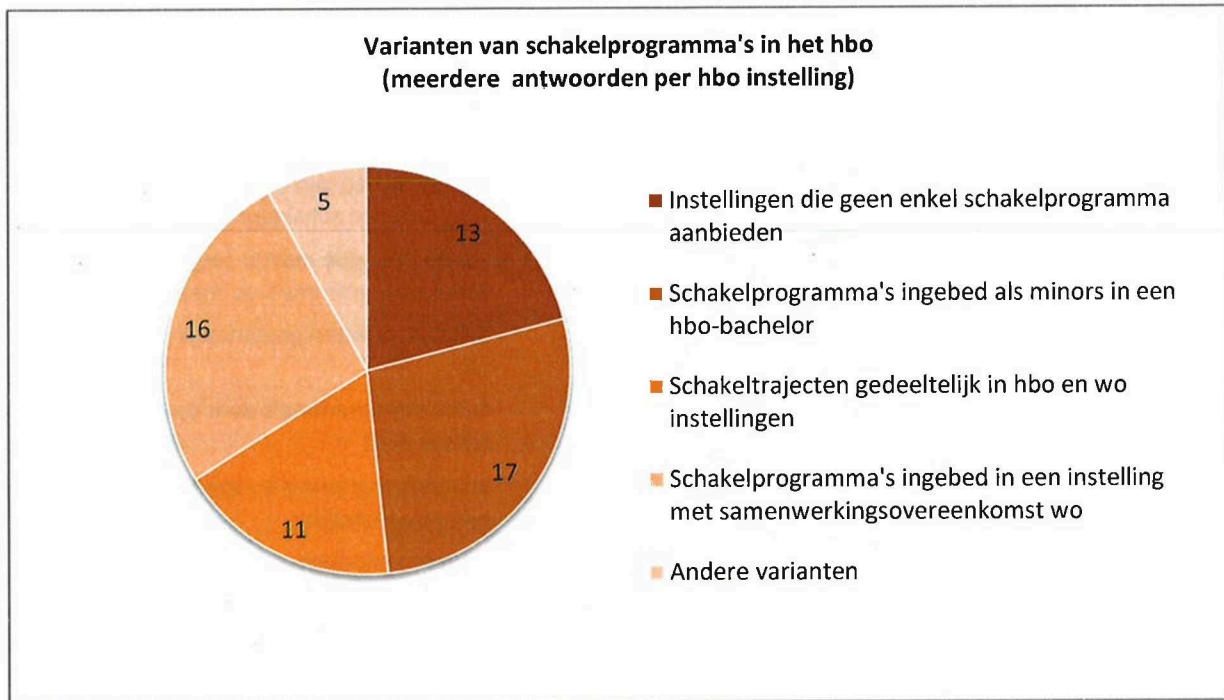
3.1.1 *In welke mate komen schakelprogramma's voor in het hbo en wo?*

Schakelprogramma's in het hbo

Bijna twee derde van de hogescholen (24 instellingen) biedt varianten van schakelprogramma's aan ter voorbereiding op een universitaire masteropleiding. Ongeveer een derde van de hogescholen (dertien instellingen) biedt geen schakelprogramma's aan.

Hbo-instellingen met schakelprogramma's bieden meerdere varianten van schakelprogramma's aan. In figuur 3.1.1.a is te zien dat de meeste schakelprogramma's zijn ingebed als minors in een hbo-bachelor (bij zeventien instellingen) en/of zijn ingebed bij instellingen met een samenwerkingsovereenkomst met een wo-instelling (bij zestien instellingen). Paragraaf 3.2.1 geeft meer informatie over de grootte van schakelprogramma's ingebed in de hbo-bacheloropleiding.

Figuur 3.1.1a Aantal hbo-instellingen met verschillende varianten van schakelprogramma's (n = 37)

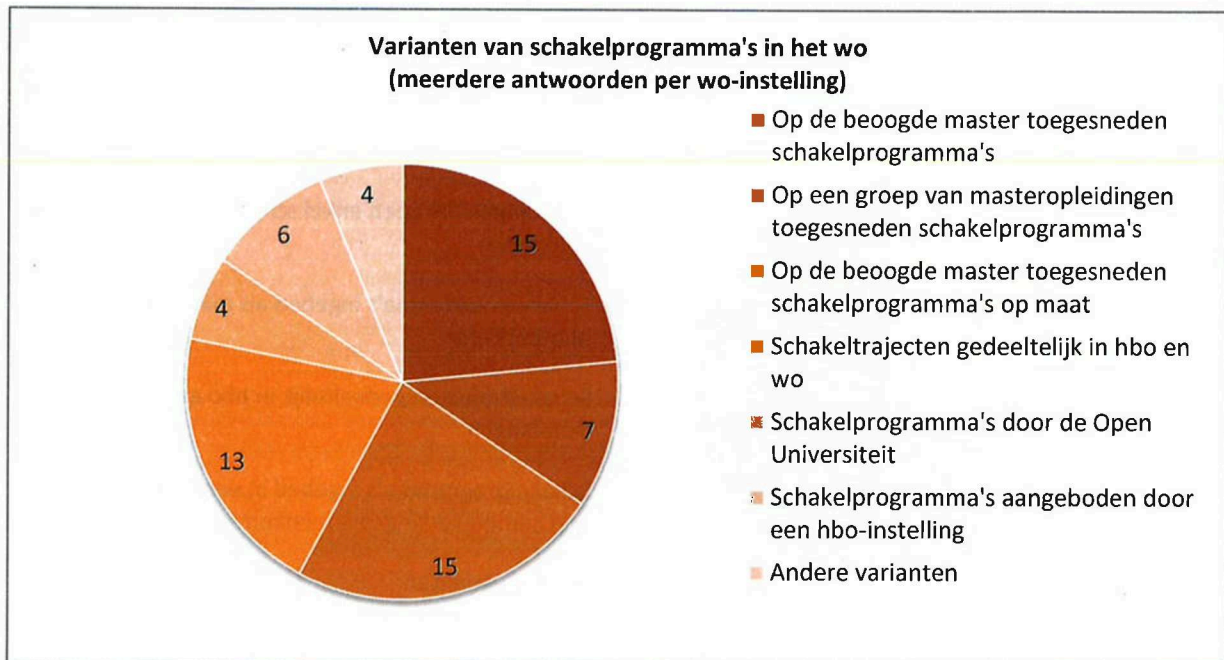
Schakelprogramma's in het wo

Alle achttien wo-instellingen (100 procent) bieden varianten van schakelprogramma's aan studenten met een hbo-bachelordiploma ter voorbereiding van een wo-masteropleiding. Wo-instellingen kunnen meerdere varianten van schakelprogramma's aanbieden. De meest voorkomende varianten van schakelprogramma's bestaan bij wo-instellingen uit op de master toegesneden:

- gestandaardiseerde schakelprogramma's binnen de instelling voor een hbo-instroomcohort (bij vijftien instellingen),
- schakelprogramma's of schakeltrajecten op maat (bij vijftien instellingen), en
- schakelprogramma's die gedeeltelijk zijn ingebed in het hbo en gedeeltelijk in het wo (dertien instellingen).

Zie ook figuur 3.1.1b.

Figuur 3.1.1b Aantal wo-instellingen met verschillende varianten van schakelprogramma's (n = 18)

Het aantal schakelprogramma's binnen wo-instellingen varieert van 1 tot 66 met een gemiddelde van 23. Er zijn vier instellingen met één schakelprogramma binnen de instelling. In totaal gaat het om 418 schakelprogramma's binnen wo-instellingen. De meeste schakelprogramma's omvatten 31-60 EC, direct gevolgd door programma's met 30 of minder EC. Een klein aantal van de schakelprogramma's omvat meer dan 60 EC. Sommige instellingen hebben alleen schakelprogramma's van 30 EC of minder, andere hebben alleen schakelprogramma's met 31- 60 EC. Het aantal ingestroomde studenten uit het hbo verschilt sterk tussen de wo-instellingen.

De wijze van inschrijving in schakelprogramma's verschilt tussen instellingen. Bij acht wo-instellingen staan hbo-bachelorgediplomeerden ingeschreven als bachelorstudent, waarbij de student recht heeft op studiefinanciering en OV-kaart. Bij twee wo-instellingen staan hbo-bachelorgediplomeerden ingeschreven als deelnemer contractonderwijs, hier heeft de student geen recht op studiefinanciering en OV-kaart. Daarnaast zijn er acht wo-instellingen waar studenten met een hbo-bachelordiploma als bachelorstudent óf deelnemer contractonderwijs staan ingeschreven.

3.1.2 Hoe ziet de organisatie en inrichting van schakelprogramma's eruit?

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn in de vragenlijst vragen gesteld over de samenwerking tussen hbo en wo.

Samenwerking zoals gezien door hbo

Bijna alle hbo-instellingen met schakelprogramma's werken samen met wo-instellingen. Bij ongeveer de helft van de hbo-instellingen gaat het om samenwerking met één wo-instelling, bij de andere helft gaat het om samenwerking met meerdere wo-instellingen.

Zoals te zien in tabel 3.1.2a bestaat samenwerking voornamelijk uit het actief laten informeren over het vereiste niveau van wo-masters (bij veertien instellingen). Ook bestaat samenwerking vaak uit het actief laten informeren over de inhoud van wo-masters, bijdrage van docenten van wo-instellingen aan het ontwikkelen van het curriculum van schakelprogramma's en een samenwerkingsovereenkomst (bij dertien instellingen).

Tabel 3.1.2a Manieren waarop hbo-instellingen aangeven samen te werken met wo-instellingen, in aantallen (n = 22)

	Aantal hbo-instellingen
- Wo-instellingen informeren ons actief over het vereiste niveau van de verschillende wo-masteropleidingen	14
- Wo-instellingen informeren ons actief over de inhoud van de verschillende wo-masteropleidingen	13
- Docenten van wo-instellingen hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van het curriculum van de schakelprogramma's	13
- Docenten van wo-instellingen geven les in de schakelprogramma's aan de instelling	9
- Een deel van de schakelprogramma's wordt uitgevoerd op wo-instellingen	12
- De schakelprogramma's worden uitgevoerd op de hbo-instellingen, met een samenwerkingsovereenkomst met een afnemende wo-instelling	13
- (Nog) anders, namelijk	7

Samenwerking zoals gezien door wo

Ook een groot gedeelte van de wo-instellingen werkt samen met hbo-instellingen. Het aantal hogescholen waarmee samengewerkt wordt wisselt per universiteit. Samenwerking bestaat voornamelijk uit het actief laten informeren door hbo-instellingen over het niveau en de inhoud van de hbo-bacheloropleiding, zie figuur 3.1.2b.

Tabel 3.1.2b Manieren waarop wo-instellingen aangeven samen te werken met hbo-instellingen, in aantallen (n = 18)

	Aantal wo-instellingen
- Hbo-instellingen informeren ons actief over het niveau van de verschillende toeleverende hbo-bacheloropleidingen	6
- Hbo-instellingen informeren ons actief over de inhoud van de verschillende toeleverende hbo-bacheloropleidingen	6
- Docenten van hbo-instellingen hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van het curriculum van de schakelprogramma's	3
- Een deel van de schakelprogramma's is uitgevoerd op de hbo-instellingen door docenten van hbo-instellingen	5
- De schakelprogramma's worden in zijn geheel uitgevoerd op de hbo-instellingen, met een samenwerkingsovereenkomst met mijn instelling	4
- Anders, namelijk	7
- Weet niet	1

Acht instellingen dragen inhoudelijk bij aan schakelprogramma's die in zijn geheel zijn ingebed in aanleverende hogescholen. Daarvan dragen vijf instellingen inhoudelijk bij aan het curriculum van een deficiëntieprogramma in het hbo.

Bevindingen praktijkstudie

Een goede samenwerking tussen hogeschool en universiteit bij schakelprogramma's wordt door alle gesprekspartners gezien als een kritische succesfactor (zie ook paragraaf 3.2.2). De instellingen in de praktijkstudie hadden allemaal concrete stappen ondernomen om in samenwerking de doorstroom van hbo-bachelorstudenten naar een wo-masteropleiding te regelen. Door gezamenlijk de doorstroom te organiseren, voorkomen instellingen dat studenten met onnodig oponthoud en dubbel werk worden opgezadeld. Uit de gesprekken die de inspectie heeft gevoerd bleek het van belang dat de betrokken partijen het eens worden over de verantwoordelijkheidsverdeling bij de invulling van de samenwerking.

In de praktijkstudie was er meestal sprake van één dossierhouder die zich op centraal niveau bezighoudt met de organisatie van de hbo-wo-doorstroom. Lokaal geven de faculteiten hier wel kleuring aan, of wordt maatwerk op individueel niveau afgesproken. Op verschillende gebieden maken hbo en wo afspraken over de verdeling van de verantwoordelijkheden. Dit gaat om de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het deficiëntieprogramma, de uitvoering, toetsing en begeleiding, de verantwoordelijkheid voor studenten die het programma niet met succes afronden (de uitstapmogelijkheden) en tot slot de verantwoordelijkheid voor de toelating van de kandidaten tot de masteropleiding.

Het werkt bevorderend om overeenkomsten te sluiten over de vormgeving van en verantwoordelijkheden binnen doorstroomprogramma's aan de hbo-opleiding. Er zijn en worden diverse vormen van deficiëntievoorzieningen tijdens de hbo-bacheloropleiding ontwikkeld. Een veel voorkomende variant betreft deficiëntieonderwijs als minor of als keuzevakkenpakket met een studielast van 30 EC, waarna tijdens of na de hbo-opleiding het overige deel van het deficiëntieprogramma aan de universiteit wordt gedaan. Enkele opleidingen bieden een zogenaamd 'verzwaard traject', ook wel academische route of excellentieprogramma genoemd. Hbo-studenten volgen dan tijdens de hbo-opleiding - verspreid over een aantal jaren - onderdelen van de wo-bachelor aan de universiteit. Instellingen en opleidingen geven aan dat deze doorstroomregelingen bedoeld zijn om 'getalenteerde hbo-studenten de mogelijkheid te bieden op

effectieve en efficiënte wijze door te stromen naar een wo-masteropleiding'. Opleidingen geven aan dat de samenwerking met betrekking tot de efficiëntieprogramma's weliswaar veel tijd en energie kost, maar dat in de gezamenlijk ontwikkelde programma's de sterke kanten van het hbo en het wo samenkomen: didactische concepten van het hbo gecombineerd met wetenschappelijke inhoud van het wo.

3.1.3 Welke tarieven worden in rekening gebracht voor de universitaire schakelprogramma's?

Alleen in de vragenlijst voor wo-instellingen is gevraagd naar de tariefstelling van schakelprogramma's.

Tarieven schakelprogramma's in het wo

Per 1 september 2013 is de maximale hoogte van de vergoeding voor schakelprogramma's vastgesteld. Een aantal wo-instellingen heeft sindsdien de tarieven voor schakelprogramma's moeten verlagen (zie tabel 3.1.3a). Voor programma's tot 30 EC zijn de tarieven bij tien instellingen afgenomen en bij drie instellingen gelijk gebleven. Bij de schakelprogramma's van 31 tot 60 EC geven vier instellingen aan dat de tarieven zijn afgenomen, bij negen instellingen zijn de tarieven gelijk gebleven en bij één instelling is het tarief toegenomen. Voor de schakelprogramma's boven de 60 EC is bij vier instellingen het tarief gelijk gebleven en bij twee instellingen is het tarief toegenomen.

De inspectie concludeert dat de universiteiten zich houden aan de herziene tariefstelling van de schakelprogramma's. De tarieven voor de schakelprogramma's tot 30 EC bedragen bij alle wo-instellingen maximaal een proportioneel deel van het wettelijk collegegeld.

De tarieven voor de schakelprogramma's tussen de 31 en 60 EC bedragen bij een aantal wo-instellingen het wettelijk collegegeld en bij andere 1,5 keer het wettelijk collegegeld.

De maximumtarieven die in rekening worden gebracht voor de schakelprogramma's boven de 60 EC bestaan bij een aantal instellingen uit het wettelijk collegegeld. Daarnaast zijn er twee instellingen die een hoger tarief noemen.

Tabel 3.1.3a De toe- of afname van de huidige tarieven voor schakelprogramma's in het wo ten opzichte van tarieven in collegejaar 2012/2013, in aantal wo-instellingen (n = 18)

<i>Schakelprogramma's van ...</i>	<i>afgenomen</i>	<i>gelijk gebleven</i>	<i>toegenomen</i>	<i>weet niet/n.v.t.</i>
<= 30 ECTS	10	3		5
31-60 ECTS	4	9	1	4
>60 ECTS		4	2	12

Volgens bijna alle instellingen is het wettelijk vastgestelde tarief voor schakelprogramma's onder de 60 ECTS onvoldoende voor de uitvoering van de huidige schakelprogramma's (zie tabel 3.1.3b). De instellingen geven aan dat het maximumtarief niet kostendekkend is.

Tabel 3.1.3b Aantal en percentage wo-instellingen dat het maximale tarief voor schakelprogramma's onder de 60 EC (on)voldoende vindt voor de uitvoering van de programma's', n = 18

<i>Vindt u dat het wettelijk vastgestelde maximale tarief voor schakelprogramma's onder de 60 ECTS voldoende is voor de uitvoering van de huidige schakelprogramma's?</i>	<i>Aantal</i>	<i>Percentage</i>
Ja	1	6
Nee	15	83
Weet niet	2	11
Totaal	18	100

Bevindingen praktijkstudie

De drie universiteiten die de inspectie voor de praktijkstudie bezocht, kunnen met het huidige tarief de schakelprogramma's in veel gevallen niet kostendekkend aanbieden. Zij bezinnen zich op de vraag of de programma's nog wel tegen deze tarieven kunnen worden aangeboden. Van een concrete vermindering of versoering van schakelende programma's is op dit moment nog geen sprake, mogelijk wel in de toekomst. Universiteiten en opleidingen ontvangen geen bekostiging voor het deficientieonderwijs. Bekostiging vindt alleen plaats wanneer de student vervolgens de master afrondt. Wel geven opleidingen te kennen dat een doorstroomprogramma tijdens de hbo-opleiding het bekostigingsprobleem voor het wo reduceert.

3.2 Schakelprogramma's ingebed in de hbo-bachelor

3.2.1 In welke mate komen schakelprogramma's voor die zijn ingebed in de hbo-bacheloropleiding?

Vierentwintig hogescholen bieden schakelprogramma's aan, waarvan er 22 hun schakelprogramma's hebben ingebed in de hbo-bachelor. Dit aantal varieert van één tot 26 schakelprogramma's, met een gemiddelde van ruim zeven schakelprogramma's. Ongeveer een derde van de hbo-instellingen (zeven instellingen) heeft één schakelprogramma ingebed in de hbo-bachelor. Bij elkaar opgeteld gaat het bij hbo-instellingen om 168 schakelprogramma's ingebed in hbo-bachelors.

Van 21 hbo-instellingen is bekend hoeveel studenten per 1 oktober 2013 een schakelprogramma ingebed in de hbo-bachelor volgden. Het aantal studenten varieert van drie tot 175 met een gemiddelde van zeventig studenten per hbo-instelling.

Bij veertien hbo-instellingen is voor bijna alle bacheloropleidingen ruimte om binnen het curriculum een schakelprogramma van 30 EC in te passen. Bij zes hbo-instellingen is deze ruimte er voor bijna geen enkele bacheloropleiding. De meest genoemde oorzaak van het gebrek aan ruimte is dat 'alle ruimte al wordt benut om te voldoen aan wettelijke beroepsvereisten'. Het gaat hierbij om eisen die krachtens de wet zijn gesteld ten aanzien van de kennis, het inzicht en de vaardigheden die betrokkenen zich op grond van de opleiding tot dat beroep moet hebben verworven.

Bevindingen praktijkstudie

De drie hogescholen die de inspectie bezocht in het kader van de praktijkstudie bieden in totaal 31 schakelprogramma's aan ingebed in een hbo-bacheloropleiding. Deze werden vanaf 1 oktober 2013 gevolgd door 349 hbo-bachelorstudenten. Het gaat onder andere om doorstroomminoren in het hbo-bachelorprogramma ter voorbereiding op een wo-master en ingebedde schakeltrajecten waarbij een samenwerkingsovereenkomst met een wo-instelling bestaat. Deze samenwerkingsarrangementen zijn over het algemeen geslaagd te noemen. Toch lukt het hbo-opleidingen niet altijd om deze samenwerking in de praktijk verder gestalte te geven. Zo zag de inspectie dat een hogeschoolopleiding veel energie stak in een nauwere samenwerking met een verwante universitaire opleiding, maar dat het nog niet tot het gewenste resultaat heeft geleid. Dat komt doordat de betreffende wo-opleiding (faculteit) bewust niet kiest voor een schakelprogramma ingebed in de hbo-bachelor. De betrokken faculteit is namelijk van mening dat eerst de hbo-bachelor volledig moet zijn afgerond alvorens men met de pre-master start. De faculteit vindt het te riskant om al tijdens de hbo-bachelor onderdelen van het schakelprogramma te laten volgen. Ervaringen uit een eerdere pilot waren namelijk slecht bevallen en er was sprake van een hoog uitvalpercentage onder schakelstudenten. In de praktijk bleek het voor studenten lastig om aan twee onderwijsinstellingen tegelijkertijd te studeren, door onder andere conflicterende roosters en conflicterende tentamendata.

3.2.2 Wat zijn voorbeelden van goede praktijken als het gaat om schakelprogramma's die zijn ingebed in de hbo-bacheloropleiding?

De praktijkstudie was erop gericht goede praktijkvoorbeelden te achterhalen. De hbo-instellingen die de inspectie bezocht, kennen een samenwerkingsverband met een wo-instelling en bieden doorgaans verschillende vormen van schakelprogramma's aan: als module van een hbo-bacheloropleiding, in een eigenstandig programma of als een programma dat door een andere partij verzorgd wordt (Open Universiteit). Gezien de onderzoeksvraag is vooral ingezoomd op 'ingedaalde' schakelprogramma's die hbo-bachelorstudenten voorbereiden op een wo-master. Het gaat hierbij om schakelende trajecten die 'passend' worden gemaakt binnen het curriculum van de hbo-bachelor en waarvan de inhoud gezamenlijk wordt bepaald door de hogeschool en de universiteit. Twee varianten van 'ingedaalde' schakelprogramma's die hbo-bachelorstudenten voorbereiden op een wo-master worden onderscheiden:

- doorstroomminoren
- 'academische route' of 'wetenschappelijk excellentieprogramma'

In een doorstroomminor van 30 EC kunnen studenten al tijdens de hbo-bachelor onderdelen van het pre-masterprogramma doorlopen. Na succesvolle afronding van de hbo-bachelor en de doorstroomminor is de student dan toelaatbaar tot een verkort schakeltraject op de universiteit of rechtstreeks tot de masteropleiding. Voor de doorstroomminor gelden doorgaans geen strenge selectie-eisen.

Daarnaast is de inspectie in haar praktijkstudie 'verzwaarde' schakeltrajecten tegengekomen. Voor deze (deels) ingedaalde schakelprogramma's wordt vaak de naam 'academische route' of 'wetenschappelijk excellentieprogramma' gehanteerd. Deze programma's zijn ontwikkeld voor hbo-studenten die meer willen en kunnen dan het reguliere programma van hen vraagt. Een dergelijke leerroute kent daarom een strenge selectieprocedure en houdt in dat het schakelprogramma naar een wo-master is opgenomen in het studieprogramma van de hoofdfase (tweede, derde en

vierde studiejaar) van de hbo-opleiding. Gedurende deze drie jaar volgt de student onderwijs bij de hogeschool en de universiteit, met medestudenten uit de hbo-opleiding en met wo-bachelorstudenten. Het is een relatief nieuw verschijnsel omdat het tijd kost om het programma te ontwikkelen en de programma's van de hogeschool en de universiteit op elkaar af te stemmen. In de gesprekken met de instellingen gaven meerdere gesprekspartners aan dat dergelijke programma's kunnen worden gezien als een 'good practice'.

De inspectie heeft de gesprekspartners gevraagd om aan te geven wat volgens hen voorwaarden zijn voor een succesvolle inrichting en uitvoering van (deels) ingedaalde schakelprogramma's. De volgende factoren zijn door de meeste gesprekspartners genoemd:

- a. strenge selectie;
- b. terugstroomregeling;
- c. fasering in de opbouw van het programma;
- d. goede afspraken in de samenwerking hogeschool en universiteit;
- e. goede studiebegeleiding;
- f. goede voorlichting over het programma;
- g. fysieke nabijheid van universiteit en hogeschool.

Volgens studenten en onderwijsprofessionals die de inspectie sprak tijdens haar praktijkstudie, dragen bovengenoemde factoren bij aan een succesvolle aanpak daar waar is voorzien in inbedding van een schakelende programma in de hbo-bachelor. Daar waar de samenwerkende partners van het hbo en wo overeenstemming hebben bereikt en samen deficiëntieprogramma's hebben ontwikkeld en uitvoeren, zijn de voorbeelden bemoedigend: de betrokken hbo-studenten worden efficiënt en effectief toegeleid naar een wo-masteropleiding. Op de genoemde succesfactoren gaat de inspectie hieronder nader in.

a. Strenge selectie

Selectie van studenten aan de poort is volgens de meeste vertegenwoordigers van de opleidingen en studenten een werkzame factor voor het succesvol doorlopen van een ingedaald schakelprogramma. Deze selectie moet bepalen of de student de potentie heeft om het programma met succes af te ronden. Door te selecteren en minimale ingangseisen te stellen, wordt de betere en gemotiveerde student geselecteerd en is er minder uitval. Selectie verbetert ook de motivatie tot studeren en verbintenis met de studie. Studenten worden geselecteerd op basis van expliciete criteria zoals een gemiddeld cijfer, nominaal studeren, aantoonbaar gemotiveerd zijn en een intakegesprek. Daarnaast stellen sommige opleidingen voortgangseisen en moet de student aan de academische route 60 studiepunten per jaar halen.

b. Terugstroomregeling en betrokkenheid examencommissie

Bij sommige ingebouwd schakelprogramma's bestaat de mogelijkheid om terug te stromen naar het reguliere hbo-programma mocht de 'academische leerroute' niet lukken. Een student die het schakelprogramma niet met succes voltooit, krijgt wel de gelegenheid om de hbo-bachelor met succes af te ronden: de punten die worden gehaald in het schakeltraject blijven staan. Deze ingebouwde flexibiliteit om terug te stromen naar het reguliere hbo-programma wordt als een belangrijke meerwaarde genoemd. Vanwege de terugstroommogelijkheid naar het reguliere hbo-programma ervaren de studenten het excellentietraject als een veilige route. De terugstroomregeling fungeert als een vangnet. 'Je kunt als student spijt krijgen, zonder dat het een drama wordt' aldus één van de gesprekspartners. Dit vergt echter wel een belangrijke bijdrage vanuit de examencommissie, die moet meedenken over de vormgeving van de programmering met het oog op studenten die het niet halen en terugvallen. Via de examencommissies wordt idealiter

afgestemd hoe de programma's moeten aansluiten. Goed overleg tussen docenten, examencommissies en studieadviseurs is daarbij van belang. Inhoudelijk maar ook roostertechnisch moeten de programma's goed op elkaar aansluiten. Dat bleek bij de voorbeelden die de inspectie tegenkwam ook het geval.

c. *De gefaseerde opbouw van het schakelprogramma (hierdoor ook de mogelijkheid om vroegtijdig uit te stappen zonder consequenties voor de hbo-bachelor)*

De academische route houdt in dat het schakelprogramma naar een wo-master is opgenomen in het studieprogramma van de hoofdfase (tweede, derde en vierde studiejaar) van een hbo-bachelor. Het geleidelijk toewerken naar instroom in een wo-master door middel van een gefaseerd schakelprogramma over meerdere jaren in het hbo-bachelorprogramma, noemen meerdere gesprekspartners een succesfactor. Studenten noemen het een 'smooth transition' naar een wo-master. Tijdens het tweede jaar wordt dan al een aantal extra vakken gegeven waarmee studenten worden voorbereid op een wo-master.

d. *Goede samenwerkingsafspraken over schakelprogramma's tussen hogeschool en universiteit*

Vroegtijdige samenwerking (inhoudelijk en organisatorisch) vanuit beide organisaties draagt volgens de gesprekspartners bij aan een soepele doorstroming van hbo-bachelors naar het wo via de academische route. Daarbij zijn korte lijnen, een cultuur van wederzijds vertrouwen en structureel overleg van belang om het 'academische' onderdeel van de hbo-opleiding mogelijk te maken en een soort van 'natuurlijke' doorloop te creëren. Overeenstemming over de onderdelen die gemeenschappelijk worden ingevuld, de eventuele verdeling van de middelen en de logistieke afstemming vergen een nauwe samenwerking en een goede onderlinge afstemming op verschillende niveaus. Instellingen (wo en hbo) worden gedwongen om intensief samen te werken (veel contacten tussen studieadviseurs, programmamakers en opleidingsdirecteuren, docentenuitwisseling). "Dit zorgt voor een bepaald soort dynamiek waardoor mensen elkaar beter begrijpen en beter samenwerken", aldus een gesprekspartner.

Draagvlak binnen de opleidingen is een belangrijke factor voor succes. Als kritische succesfactoren van daadwerkelijk gerealiseerde samenwerking kwamen naar voren:

- bestuurlijk commitment van beide instellingen;
- goede facilitering voor afstemming en overleg tussen inhoudsdeskundigen van hogeschool en universiteit;
- duidelijkheid over taken, rollen en verantwoordelijkheden bij ontwikkeling van schakelprogramma's tussen hbo enerzijds en wo anderzijds;
- frequent overleg van hbo- en wo-functionarissen op alle niveaus: bestuur, management en uitvoering.

e. *Een goede studiebegeleiding tijdens het schakeltraject werkt positief uit op het programma*

Het helpt hbo-studenten die schakelen naar een wo-master om een centraal aanspreekpunt te hebben (studieadviseur), bij wie ze structureel terecht kunnen met allerlei vragen over het schakeltraject. Bij een van de bezochte opleidingen had men van de vier studieadviseurs één studieadviseur speciaal benoemd voor de hbo-schakelstudenten. Studenten hechten veel belang aan een begeleider die signaleert en ondersteunt. Ze vinden het prettig om met een vaste contactpersoon te spreken over de voortgang in het schakeltraject en de problemen die ze tegenkomen.

f. Goede voorlichting

Meerdere gesprekspartners onderstrepen het belang van een goede voorlichting over de aard en zwaarte van het schakeltraject, om te voorkomen dat men vooraf een verkeerd beeld van het programma heeft. Tijdens de voorlichting worden de studenten er normaliter op voorbereid dat het een zwaar programma is. Goed verwachtingenmanagement door de hogeschool en universiteit richting de schakelstudent is van belang. Het risico is groot dat studenten het traject anders onderschatten en als gevolg daarvan voortijdig met de opleiding stoppen. Studenten geven weliswaar aan dat ze het academische excellentieprogramma inhoudelijk zwaar vinden, maar dat het wel overeenkomt met hun verwachtingen. In het algemeen zijn de studenten tevreden over de voorlichting over het schakeltraject. Er wordt een correct beeld gegeven van wat er van een student verwacht wordt en wat de student zelf kan verwachten.

g. De fysieke nabijheid van hogeschool en universiteit (regionale samenwerking)

Meerdere gesprekspartners gaven aan dat de onmiddellijke nabijheid van een wo-instelling bijdraagt aan de realisatie van ingebedde schakelprogramma's in de hbo-bachelor. In de praktijk komt het wel eens voor dat er roostertechisch onvoldoende aansluiting is op de reguliere colleges en dat daardoor colleges en studielast zich opstapelen. De fysieke nabijheid van universiteiten maakt het voor hbo-schakelaars praktisch beter mogelijk colleges te volgen die aansluiten op het reguliere programma. Samenwerken gaat immers gemakkelijker als men op een steenworp afstand van elkaar gevestigd is (en soms zelfs op hetzelfde terrein). Het zorgt voor kortere lijnen en meer mogelijkheden voor een goede roostertechische en programmatische afstemming van de onderdelen van het schakelende programma.

Verskillende modaliteiten van schakelprogramma's vergroten keuzemogelijkheden student

Inbedding van schakelende programma's in de hbo-bachelor zoals hierboven beschreven biedt de hogeschoolstudent een uitstekende schakelroute om door te stromen naar de wo-master. Het is in de praktijk echter nog geen gemeengoed en bovendien voorbehouden aan een beperkte groep (goed presterende) studenten. Studenten geven aan dat naast de mogelijkheden voor een doorstroomminor of een volledig ingebed schakelprogramma de mogelijkheid moet blijven bestaan om een volledige pre-master te doen. Deze vaststaande, min of meer gestandaardiseerde programma's waren niet de focus van de praktijkstudie maar werden door diverse gesprekspartners als geschikte route genoemd voor studenten die er pas laat voor kiezen om naar de universiteit te gaan.

Bovendien zal het voor opleidingen niet altijd mogelijk zijn om alle schakelprogramma's in het hbo-curriculum een plek te geven. Een standaard inbedding in een bachelorprogramma is niet dé oplossing voor hbo-studenten, maar één van de mogelijkheden. Variatie in aanbod van schakelprogramma's vergroot de keuzemogelijkheden van studenten. Studenten moeten hun talenten maximaal kunnen ontwikkelen, via de route in het onderwijs die hen het beste past.

3.3 Schakelprogramma's in de toekomst

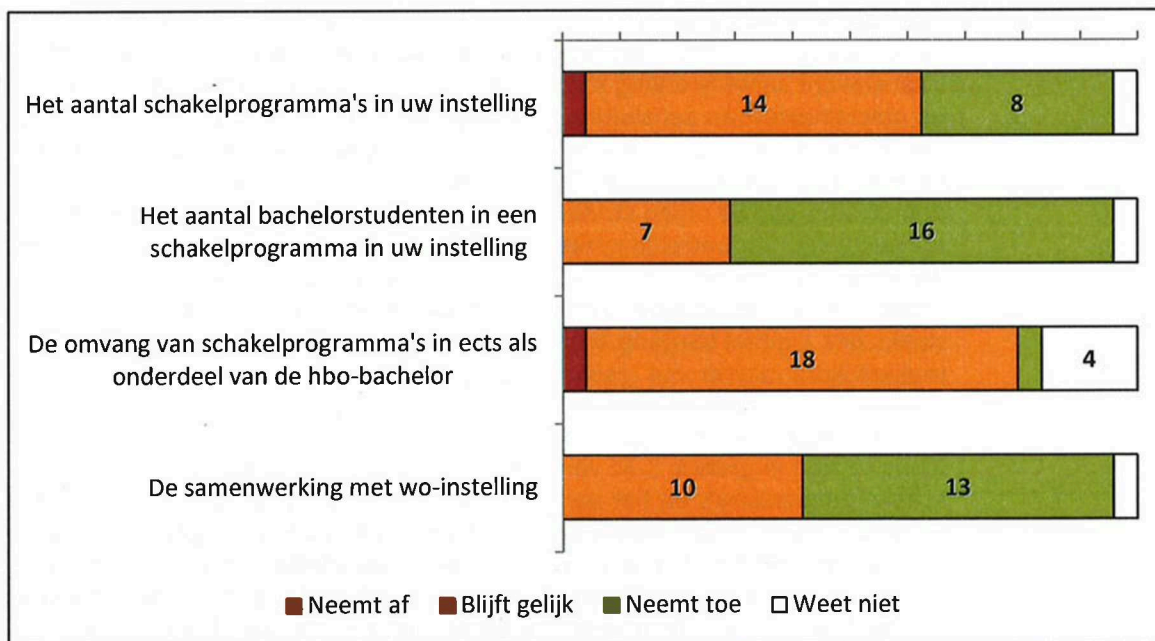
3.3.1 Welke verwachtingen hebben instellingen ten aanzien van schakelprogramma's als gevolg van de wetswijziging *Kwaliteit in Verscheidenheid*?

Tot slot zijn in de vragenlijst vragen gesteld over de toekomst van de schakelprogramma's. Instellingen hebben namens het College van Bestuur een inschatting gemaakt van de gevolgen van de wet *Kwaliteit in Verscheidenheid*.

Verwachtingen van het hbo

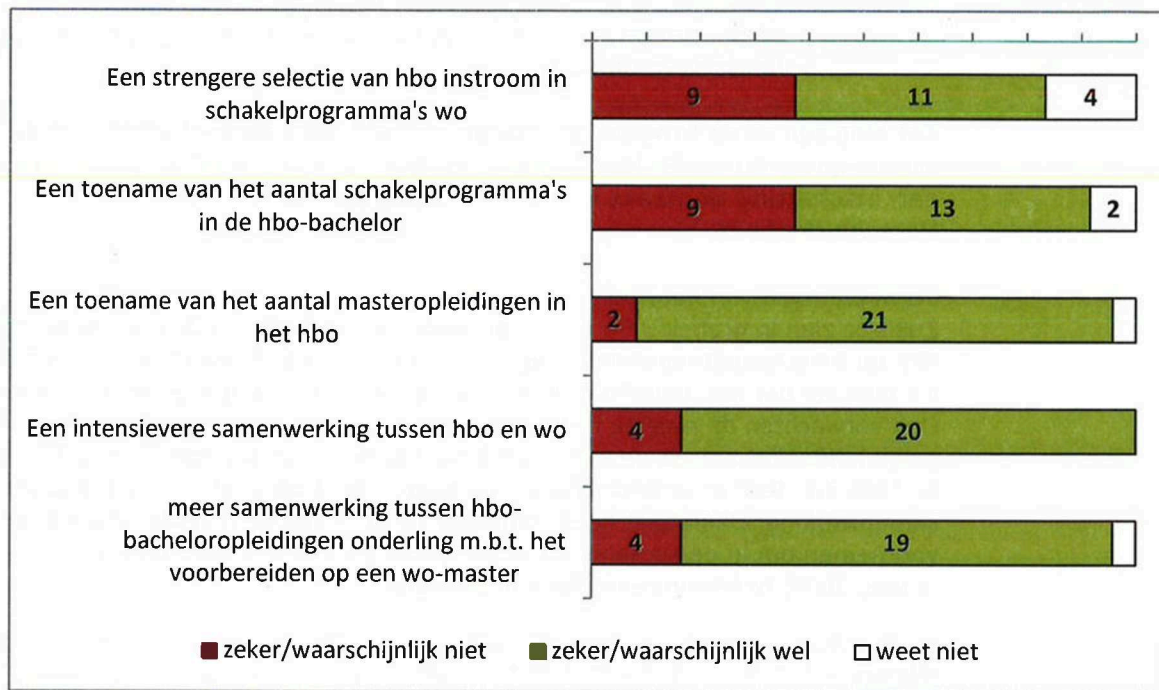
Zoals te zien in grafiek 3.3a verwacht meer dan de helft van de hbo-instellingen dat het aantal schakelprogramma's gelijk blijft en verwacht bijna een derde van de instellingen dat het aantal bachelorstudenten in de schakelprogramma's toeneemt. Ook verwachten de meeste instellingen dat de omvang van de schakelprogramma's gelijk blijft. Wat betreft de samenwerking met de wo-instellingen verwacht ongeveer de helft dat deze onveranderd blijft, de andere helft verwacht een intensievere samenwerking. Daarnaast heeft ongeveer de helft van de hbo-instellingen het voornemen om in de komende drie jaar (delen) van het schakelprogramma van ten minste 30 EC te integreren in de hbo-bachelor.

Grafiek 3.3a Verwachtingen van hbo-instellingen ten aanzien van aspecten van schakelprogramma's in de komende drie jaar (n = 24)

Ook is een aantal verwachtingen voorgelegd over de richting waarin de schakelprogramma's zich zullen ontwikkelen. De meeste hbo-instellingen verwachten een toename van het aantal masteropleidingen in het hbo. (zie grafiek 3.3b).

Grafiek 3.3b Verwachtingen van hbo-instellingen over de richting waarin schakelprogramma's zich kunnen ontwikkelen in de komende drie jaar (n = 24)

Bevindingen praktijkstudie

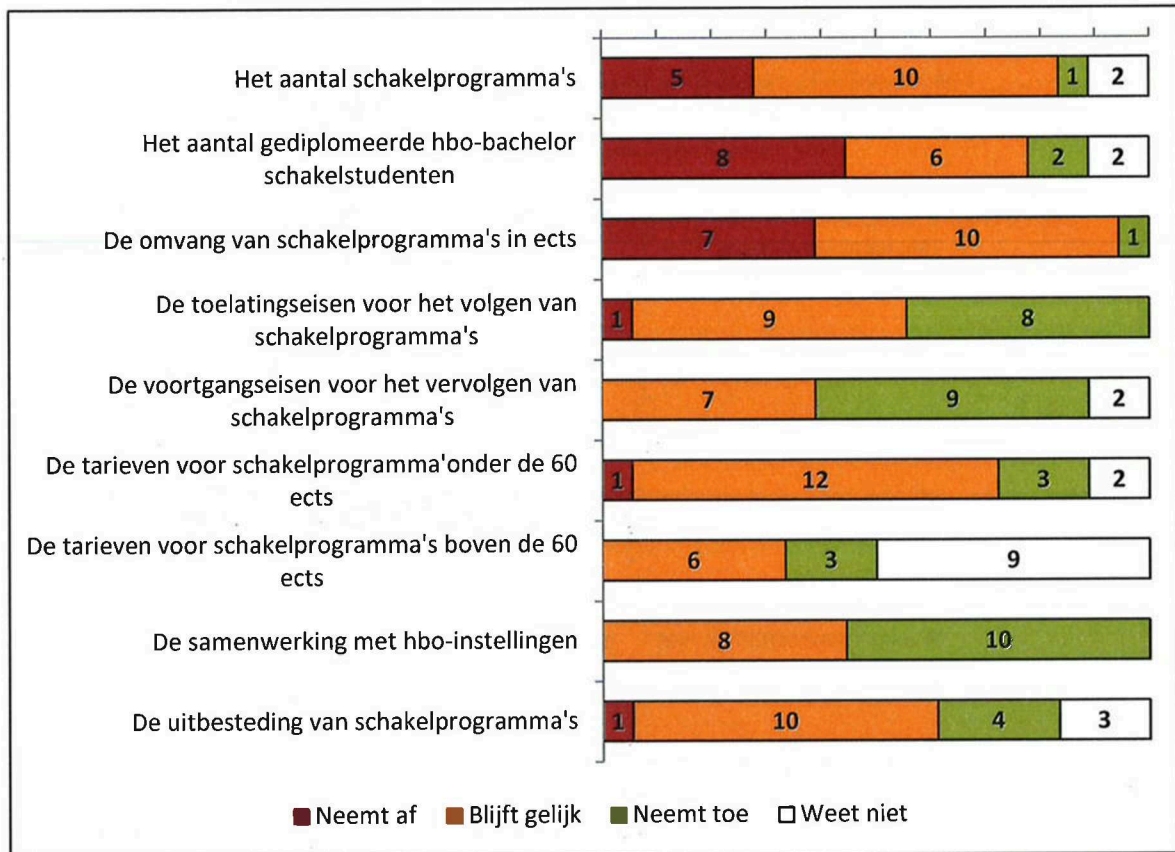
Twee van de drie hbo-instellingen die de inspectie bezocht verwachten een intensievere samenwerking met de universiteit. Eén hogeschool zoekt bijvoorbeeld op opleidingsniveau aansluiting op het gebied van praktijkgericht onderzoek via een juridisch lectoraat. Door de onderzoekslijn te verstevigen, probeert men de samenwerking met de universiteit verder vorm te geven en zo de directe doorstroom van de eigen studenten naar de wo-master te bevorderen. Een andere ontwikkeling met betrekking tot een intensievere samenwerking tussen hogeschool en universiteit betreft de verbetering van de administratieve infrastructuur. Nauwere samenwerking op dit gebied moet er onder andere voor zorgen dat een hbo-student straks ook digitaal toegang krijgt tot de universiteitsbibliotheek en er een makkelijkere manier van inschrijving komt op de universiteit.

Verwachtingen van het wo

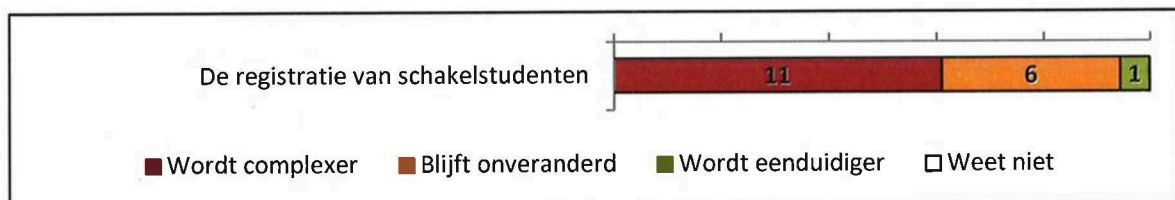
Zoals te zien in grafiek 3.3c verwachten wo-instellingen dat het aantal schakelprogramma's en het aantal schakelstudenten gelijk blijft of afneemt. Ook bij de omvang van de schakelprogramma's in EC verwacht men geen verandering of een afname. Bij de selectie verwachten de universiteiten dezelfde of strengere toelatings- en voortgangseisen. Ook verwachten ze dat de tarieven onveranderd blijven of toenemen. Daarnaast verwacht men een gelijke of intensievere samenwerking met het hbo en dat de uitbesteding van schakelprogramma's gelijk blijft. Van de registratie van schakelstudenten verwachten wo-instellingen dat dit hetzelfde blijft of complexer wordt.

Grafiek 3.3c Verwachtingen van wo-instellingen ten aanzien van aspecten van schakelprogramma's in de komende drie jaar (n = 18)

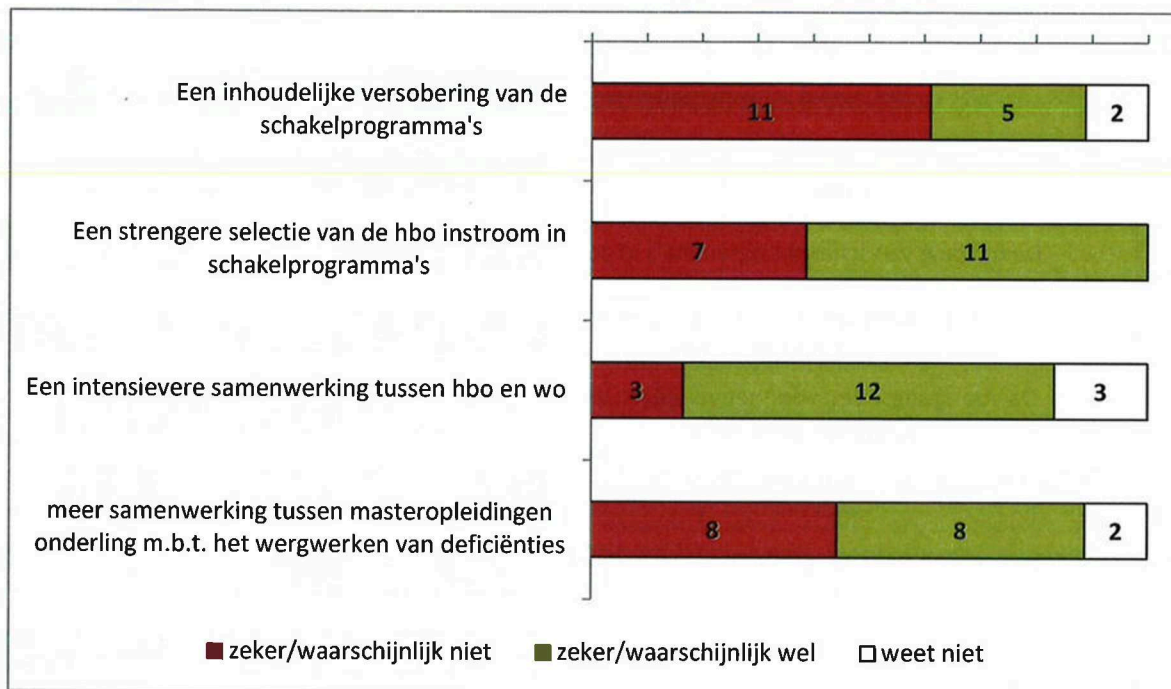

Grafiek 3.3c vervolg

Tot slot is een aantal stellingen voorgelegd over de richting waarin de schakelprogramma's zich zullen ontwikkelen. Het meest verwachten wo-instellingen een intensievere samenwerking tussen hbo en wo. De meeste universiteiten verwachten verder geen inhoudelijke versoering van de schakelprogramma's. Als inhoudelijke versoering optreedt, bestaat het risico dat de toegankelijkheid van de wo-master in het gedrang komt. Vooral nog lijkt er echter niet direct een beletsel te ontstaan voor de toegankelijkheid van het wetenschappelijk onderwijs.

Grafiek 3.3d Verwachtingen van wo-instellingen over de richting waarin schakelprogramma's zich kunnen ontwikkelen in de komende drie jaar (n = 18)

Bevindingen praktijkstudie

Evenals de hogescholen voorzien alle drie de wo-instellingen een intensievere samenwerking met het hbo. Bij één universiteit gaat dat op termijn gepaard met een afname in het aantal schakelprogramma's en het aantal EC in de bestaande programma's. Een belangrijke beleidsontwikkeling bij deze universiteit is dat alleen beperkte programma's voor deficiënties (tot en met 30 EC) gevolgd kunnen worden. Alle programma's boven de 30 EC kunnen niet meer kostendekkend worden aangeboden vanwege de invoering van het maximale wettelijke tarief. Men heeft er daarom voor gekozen de schakeltrajecten van 31 tot en met 60 EC in de vorm van aanschuifonderwijs af te bouwen. De ervaring is echter dat hbo-studenten een jaar nodig hebben om te schakelen. Daarom wordt gestreefd naar inbedding van de schakelprogramma's in het hbo. Dit kan in de vorm van een doorstroomminor van 30 EC of door volledige inbedding van het schakeltraject zoals bijvoorbeeld de academische route.

Het beleid van deze instelling is om schakeltrajecten onafhankelijk van het reguliere onderwijs te gaan organiseren, dus niet meer in de vorm van aanschuifonderwijs. Schakelstudenten gaan dan aparte programma's volgen, los van de reguliere studenten. Een voordeel daarvan is dat de roostering minder ingewikkeld is. Bovendien verwacht deze universiteit hierdoor ook meer eenduidigheid in registratie van deze studenten. De andere twee universiteiten geven juist aan dat de registratie complexer gaat worden.

Eén universiteit geeft aan dat de wetwijziging een toename van administratieve lasten teweeg heeft gebracht. De wetwijziging brengt volgens deze instelling een enorme administratie met zich mee, vooral als aan de voorkant programma's op maat voor de student worden ingericht (eerst vooraf bepalen wat de student aan deficiëntieprogramma nodig heeft, vervolgens bepalen wat dit mag gaan kosten en

vervolgens elke wijziging op dit programma ook nog eens vertalen in de tarieven). In het verleden werd de student voor een jaar ingeschreven en was er veel vrijheid in de invulling van het programma en waren er minder dwingende bepalingen. Nu kan dat wettelijk niet meer en daardoor voelt de instelling zich in een keurslijf gedwongen met veel administratieve lasten.

Waar één universiteit een afname ziet in de uitbesteding van schakelprogramma's, blijft dat bij de andere twee universiteiten gelijk. Bij één faculteit kreeg de inspectie overigens te horen dat uitbesteding van het schakelprogramma helemaal niet aan de orde is. Een constructie via bijvoorbeeld de Open Universiteit heeft men nooit overwogen omdat dat haaks staat op de eigen onderwijsfilosofie waarbij men uitgaat van contactonderwijs, intensieve begeleiding en kleine groepen.

Een inhoudelijke versobering van de schakelprogramma's is op dit moment nog niet aan de orde bij de bezochte wo-instellingen en bij twee universiteiten wordt die ook niet verwacht. Eén universiteit zinspeelde erop dat mogelijk in de toekomst wel te gaan doen omdat de huidige tariefstelling niet kostendekkend is.

4 Conclusies en aanbevelingen

Overeenkomstig de motie Schouten heeft de inspectie onderzoek verricht naar de mate waarin schakelprogramma's voorkomen (al dan niet ingebed in de hbo-bacheloropleiding) en wat op dit gebied goede praktijken zijn. Daarnaast keek de inspectie naar de tariefstelling en inrichting van schakelprogramma's en vroeg naar de verwachtingen van instellingen ten aanzien van de toegankelijkheid van schakelprogramma's als gevolg van de wetwijziging *Kwaliteit in Verscheidenheid*. In dit afsluitende hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies uit het kwantitatieve (digitale enquête) en kwalitatieve (praktijkstudie) onderzoek gepresenteerd. De onderzoeksvragen vormen de kapstok daarvoor. Daarnaast doet de inspectie een tweetal aanbevelingen.

4.1 Conclusies

Er is sprake van een veelzijdige praktijk aan efficiëntievoorzieningen en instapmogelijkheden voor hbo-studenten van wie kan worden verwacht dat ze binnen redelijke termijn kunnen voldoen aan de toelatingseisen van de wo-masteropleiding.

De inspectie oordeelt dat hogescholen en universiteiten de bepaling in de wet (WHW art. 7.57i), waarin staat dat zij de wijze waarop hbo-bachelorstudenten doorstromen moeten regelen, in voldoende mate naleven. Op grond van de kwantitatieve gegevens die zijn aangeleverd door de instellingen, blijkt dat twee derde van de hbo-instellingen (24 van de 37 instellingen) verschillende varianten van schakelprogramma's aanbiedt ter voorbereiding op een wo-masteropleiding. Een merendeel daarvan (22 hogescholen) geeft aan schakelprogramma's te hebben ingebed in de hbo-bachelor. Dit aantal varieert van één tot 26 schakelprogramma's, met een gemiddelde van ruim zeven schakelprogramma's. Ongeveer een derde van deze groep (zeven instellingen) heeft één schakelprogramma ingebed in de hbo-bachelor. Bij elkaar opgeteld gaat het in totaal om 168 schakelprogramma's ingebed in hbo-bachelors. Bij dertien hbo-instellingen wordt er geen enkele variant van schakelprogramma's aangeboden.

Voor het wo geldt dat alle achttien bekostigde universiteiten meerdere varianten van schakelprogramma's aanbieden. In totaal gaat het daarbij om 418 schakelprogramma's.

Cijfers over de deelname aan schakelende programma's zijn niet standaard en centraal beschikbaar. In de beschikbare databronnen worden deze programma's niet afzonderlijk onderscheiden. Ook uit de gesprekken met onderwijsinstellingen leidt de inspectie af dat zij extra inspanningen moeten leveren om cijfers over de aanwezige programma's en de deelname daaraan te kunnen opleveren. Gelet op de verscheidenheid aan varianten in schakelprogramma's, de verscheidenheid aan efficiënties bij hbo-bachelorstudenten voor een doorstroom naar specifieke masterprogramma's alsmede de deelname aan schakelprogramma's in verhouding tot de totale deelname aan het hoger onderwijs, is een centrale registratie lastig in te richten.

De ontwikkeling van in de hbo-bachelor ingedaalde 'academische route' begint op gang te komen en kan worden beschouwd als een goed praktijkvoorbeeld.

Er ontstaan steeds meer initiatieven om het schakelprogramma te integreren in het curriculum van de hbo-bachelor. Goede ervaringen zijn er met de 'verzwaarde' schakeltrajecten, waar is voorzien in inbedding van schakelende programma's in de hbo-bachelor. Deze leerroutes zijn ontwikkeld voor hbo-studenten die meer willen en kunnen dan het reguliere programma van hen vraagt. Het aantal studenten dat een dergelijk programma volgt binnen de bachelor is momenteel nog redelijk beperkt, maar de studenten zijn doorgaans wel succesvol in het afronden van dit schakeltraject. In de gesprekken met de onderwijsinstellingen werd aangegeven dat dergelijke programma's kunnen worden gezien als een 'good practice' voor de doorstroom naar de wo-master. Succesfactoren zijn onder andere de strenge selectie, de ingebouwde flexibiliteit om terug te stromen naar het reguliere hbo-programma, de onmiddellijke nabijheid van de wo-instelling en een goede roostertechnische en programmatische afstemming van de onderdelen van het schakelende programma.

Het vergt de nodige tijd en afstemming om het curriculum op het hbo zodanig in te richten dat een goede aansluiting op de wo-master wordt bereikt. De inrichting van deze programma's veronderstelt volledig commitment van zowel de hbo-instelling als de wo-instelling en een intensieve samenwerking is noodzakelijk om deze programma's tot een succes te maken. De praktijkstudie laat zien dat schakeltrajecten soepeler lopen als er samenwerkingsafspraken zijn gemaakt. De inspectie heeft gezien dat daar waar de samenwerking werkelijk op gang komt de voorbeelden bemoedigend zijn: studenten worden efficiënt en effectief toegeleid naar een wo-masteropleiding.

De samenwerking tussen wo en hbo om doorstroom te bevorderen en de wederzijdse verwijzing te verbeteren lijkt zich, door het kenmerk van fysieke nabijheid, tot nu toe vooral te beperken tot regionale afspraken. Het valt de inspectie op dat er in het hoger onderwijsveld geen horizontale dialoog is op landelijk niveau over de inrichting van schakelende programma's: de initiatieven gaan toch veelal uit van individuele ho-instellingen.

Variatie in aanbod van schakelprogramma's blijft essentieel en vergroot de keuzemogelijkheden van studenten. Studenten moeten hun talenten maximaal kunnen ontwikkelen, via de route in het onderwijs die hen het beste past.

De schakelende programma's kennen meerdere verschijningsvormen die elk afzonderlijk geschikt zijn voor toelating tot een masterstudie. Het is niet evident welke vorm een schakelend programma moet krijgen. Meerdere factoren zijn daarop van invloed. De wens om deze programma's zoveel mogelijk in te bouwen in bestaande hbo-opleidingen, is vanuit het oogpunt van efficiënte leerlijnen begrijpelijk. Bovendien geven zowel hbo- als wo-opleidingen te kennen dat een doorstroomprogramma tijdens de hbo-opleiding het bekostigingsprobleem voor het wo reduceert. De inspectie juicht een dergelijke ontwikkeling toe, alhoewel opleidingen ook aangeven dat het niet mogelijk zal zijn om alle schakelprogramma's in het hbo-curriculum een plek te geven. Een standaard inbedding in een bachelorprogramma is niet dé oplossing voor hbo-studenten, maar één van de mogelijkheden. Het kan dus geen opgelegd pandoer zijn voor de sector ho, omdat de student zelf daar wettelijk gezien zijn keuze in kan maken en deze keuzes ook aan de student voorbehouden moeten blijven. Zo kan bijvoorbeeld de keuze van een student voor het volgen van een masterstudie pas later in de studie en/of maatschappelijke loopbaan worden gemaakt. Ook zijn hbo-studenten er niet altijd aan toe om tijdens de hbo-studie al voor instroom in een masterstudie voorbereid te worden.

Ook instellingen geven aan geen behoefte te hebben aan een van bovenaf opgelegde blauwdruk en achten een uniformering van de schakelprogramma's onwenselijk. Zij willen eigen keuzes kunnen maken voor een bepaalde aanpak die ruimte biedt voor maatwerk. Want maatwerk is nodig om de student op een voor hem of haar geschikt traject te krijgen.

De inspectie vindt het noodzakelijk dat een diversiteit aan schakelarrangementen blijft bestaan en wordt aangeboden. Verschillende modaliteiten in schakelprogramma's vergroten de mogelijkheden van studenten om de leerweg te kiezen die het best bij hen past. Omdat het veelal maatwerk is, ziet de inspectie het niet als de taak van de overheid om in te grijpen op de vormgeving van deze schakelende programma's.

De gewijzigde tariefstelling is niet kostendekkend voor veel schakelprogramma's maar universiteiten houden zich aan de wettelijke richtlijn.

De wetswijziging *Kwaliteit in Verscheidenheid* heeft ertoe geleid dat wo-instellingen zich meer zijn gaan bezinnen op de vraag of en zo ja onder welke condities zij schakelende programma's moeten gaan aanbieden. De instellingen zijn namelijk beperkt in de tariefstelling voor deze (niet bekostigde) trajecten. In het algemeen geven de wo-instellingen aan dat de wettelijke richtlijn voor de tarieven voor deze programma's ertoe leidt dat de programma's in veel gevallen niet kostendekkend kunnen worden aangeboden. Toch volgen de wo-instellingen in de praktijk deze richtlijn. Met het oog op de toekomst verwacht het merendeel van de wo-instellingen niet dat er een forse afname of inhoudelijke versoepeling van de schakelprogramma's zal optreden. In dat opzicht lijkt er geen sprake te zijn van mogelijk significante gevolgen voor de toegankelijkheid van de wo-masteropleiding. Universiteiten verwachten wel een strengere selectie bij de toelating tot het schakeltraject omdat dit past in het streven naar een hoger rendement. Mochten deze verwachtingen uitkomen dan zou dat mogelijk wel druk kunnen geven op de toegankelijkheid van de universitaire masteropleiding. Verder verwachten universiteiten een intensievere samenwerking met het hbo, een verwachting die wordt gedeeld door de hogescholen. Daarnaast heeft ongeveer de helft van de hbo-instellingen het voornemen om in de komende drie jaar (delen) van het schakelprogramma van ten minste 30 EC te integreren in de hbo-bachelor.

4.2 Aanbevelingen

De inspectie komt tot de volgende aanbevelingen voor respectievelijk de minister en de koepelorganisaties Vereniging Hogescholen (VH) en de Vereniging van Universiteiten (VSNU).

- Als gevolg van de verscheidenheid in deficiënties bij hbo-bachelors alsmede het ontwikkelingsniveau van deze studenten, zijn ook de schakelende programma's verschillend vormgegeven. Omdat het veelal maatwerk is, ziet de inspectie het niet als de taak van de overheid om in te grijpen op de vormgeving van deze schakelende programma's. Laat instellingen eigen keuzes maken voor een bepaalde aanpak die ruimte biedt voor diversiteit en maatwerk.
- Breng een dialoog tot stand binnen de sector ho over de vormgeving van schakelende programma's. Uit het onderzoek is gebleken dat er binnen de sector ho weinig tot geen landelijk overleg is over schakelende programma's, terwijl vrijwel de hele sector in meer of mindere mate met

deze programma's te maken heeft. De koepelorganisaties VH en VSNU zouden hierin het voortouw kunnen nemen. Zij kunnen behulpzaam zijn bij het uitwisselen van ervaringen en de instellingen kunnen aanzetten tot het van elkaar leren.

Vergaderjaar 2012–2013

33 519

Wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en enkele andere wetten in verband met de uitvoering van diverse maatregelen, aangekondigd in de Strategische Agenda Hoger onderwijs, Onderzoek en Wetenschap (Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs)

Nr. 48

GEWIJZIGDE MOTIE VAN HET LID SCHOUTEN TER VERVANGING VAN DIE GEDRUKT ONDER NR. 39
Voorgesteld 25 april 2013

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het wetsvoorstel Kwaliteit in verscheidenheid het tarief voor schakelprogramma's tot 30 ECTS beperkt tot een proportioneel deel van het wettelijk collegegeld, maar dat deze premasters op dit moment meestal langer zijn dan 30 studiepunten (ECTS);

overwegende dat schakelprogramma's van groot belang zijn voor hbo-studenten die willen instromen in een wo-master;

van mening dat in de nabije toekomst het verder integreren van (delen van) schakelprogramma's in hbo-bacheloropleidingen een oplossing kan zijn om tot programma's van 30 ECTS te komen;

verzoekt de regering, in overleg te treden met instellingen en studentenorganisaties om te bevorderen dat schakelprogramma's bij voorkeur geïntegreerd worden in de bacheloropleiding en studenten goed voor te lichten over de aanwezigheid van een (ingebod) schakelprogramma;

verzoekt de regering tevens, in het komende jaar te onderzoeken in welke mate schakelprogramma's ingebed in de bacheloropleiding voorkomen en wat op dit gebied goede praktijken zijn, en de resultaten van dat onderzoek onder de aandacht te brengen bij de instellingen, en hierover in het najaar van 2014 te rapporteren aan de Kamer,

en gaat over tot de orde van de dag.

Schouten